

РЕЦЕНЗИЯ
НА ДИСЕРТАЦИЯТА
НА ТОДОРКА СТОЯНОВА НЕДИНА НА ТЕМА: “НАЦИОНАЛНА
ИДЕНТИЧНОСТ И ЦЕННОСТНА ИДЕНТИФИКАЦИЯ В ЮНОШЕСКА
ВЪЗРАСТ” ЗА ПРИСЪЖДАНЕ НА ОБРАЗОВАТЕЛНАТА И НАУЧНА
СТЕПЕН “ДОКТОР” ПО СОЦИОЛОГИЯ

Рецензент: доц. Добринка Пейчева

Значението на националната идентичност и ценностната идентификация на индивидите е с непреходна стойност. То се интерпретира и актуализира в различни ракурси през различните исторически периоди. Едновременно с това интерпретациите се съпровождат с пространствени инградиенти от различен наднационален характер като по този начин не само разширяват изследователските рамки, но и предизвикват противоположни интерпретации. Глобализацията като един наднационален конструкт, съдържащ едновременно и денационализационни моменти, предизвика множество наднационални и денационализационни рефлексии за идентификацията на индивидите. Бидейки едновременно среда и предизвикателство за неоинтерпретации на националната идентичност и ценностна идентификация, глобализацията предизвика и продължава да предизвиква основания за нови изследователски търсения, едно от които е настоящият дисертационен труд. Всъщност специфицираните европейски мезо или мини вариантни неоконструкти, които разкриват едновременно проявяващи се денационализационни и отстояващи националната идентичност практики, е основата върху която е построена основната идея на авторката на дисертацията.

Този сложен сам по себе си процес, съдържащ съчетаването на противоположни измерения, прави изследователските усилия в конкретната тема много по-затруднителни и комплексни – както в пространствено темпорален план, така и в гранично научен. Отстояването на една дисциплинарна траектория се оказва трудно постижима цел не само от гледна точка на аргументационна наситеност, но и в операционален ракурс.

Ето защо в дисертацията, в която е поставен проблемът за национална и ценностна идентификация, които са в процес на трансформационно легитимиране, логично са налице няколко дисциплинарни подхода - психологически, философски, социално-психологически. Социологическата рамка, в която са поставени тези няколко подхода, както и експликацията на анализ на емпирични изследвания върху националната идентичност в юношеска възраст, проведени от авторката, които включват количествени и качествени методи за изясняване на търсеното явление, допринасят за един многоаспектен и социологически центриран изследователски поглед върху това сложно явление. Авторката разглежда проблема на фона на съприкосновението между глокализационните и глобализационни траектории, експлицирайки евроориентационната перспектива на ценностната идентификация на младите хора у нас. По този начин, визирайки общия културен бекграунд на европейските ценности и вероятните жизнени диспозиции, от страна на юношите, тя разкрива осъзнаването и практическото реализиране на националната самоидентификация на юношите.

В структурен план дисертацията се състои от Въведение; Увод; 3 глави; Заключение; Приложение и Литература. Дисертационният труд съдържа 280 стандартни страници.

Дисертантката разкрива недвусмислено своята докторантска теза, както и целта и задачите на своето изследване, които пронизват всички глави на дисертацията, съпровождайки текста с адекватна научна пристрастеност и аргументируемост.

Всъщност разкриването на начина, по който протича националната самоидентификация на българския юноша днес през филтъра на ценностната му идентификация и мястото на националната му идентичност в цялостната му персонална идентичност като цел на дисертационното усилие са наложили включването на два научни подхода.

Единият подход предполага поставянето на ценностната идентификация на една широка методологическа основа и на тази база разглеждане на националната идентичност и на националната идентичност на юношите като

ценностен аспект, като нейн елемент в частност. Другият подход предполага поставянето на личностната идентичност на една широка методологическа платформа и поставянето на националната идентичност, като нейн елемент в частност.

Въпреки, че цялата дисертация на авторката е структурирен и литературен низ от споменатите по-горе два подхода, поради което се е наложило търсенето на различни дисциплинарни основания, респективно аргументации на принадлежащи към тях автори, с отношение към проблема.- психологически, философски и социално-психологически, в крайна сметка е преобладаващ вторият подход - авторската артикулация е експлицирана по посока на рамкиране на националната идентичност в траекторията на персоналната идентичност. Тезата на дисертантката е артикулирана в унисон с този подход , а именно че „ национална идентичност за разлика от етническата е придобита не само в резултат на социализация, от страна на националните институции, но и като избор, поради нейната значимост в цялостната персонална идентичност като „рефлексивен проект” на юношата” В този контекст се твърди, че „ българската национална идентичност е незавършена, българинът е все още някъде между етническото и националното, българите продължават да мислят своята нация етнически и културално, а не граждански.”

В задачите, които авторката си е поставила за реализиране на целта на дисертационния си труд, са включени онези необходими измерения, които служат за реализиране на целта. В конкретния случай се имат предвид – разкриване на понятийните и исторически корени на идентичността, спецификата на социализацията в модерността, националната самоидентификация като вид колективна идентичност и елемент от процеса на конструиране на цялостната идентичност в рамките на ценностната идентификация, значението на евроинтеграцията като основен фон за ценностна идентификация на младия човек и пр.

Уводът на дисертацията е сериозна философско-социологическа аргументация за автономията на човешкия индивид като субект на идентичност.

Първа и втора глава са посветени на ключовите измерения на идентичността и нацията, а трета глава е посветена на анализ на емпирични изследвания за националната идентичност.

Основният акцент в първа глава, озаглавена „социализация, самоидентификация и идентичност” е аргументирането на човешката личност като индивидуализирана социалност. Авторката се основава на широк диапазон от концептуализации на представители на психологическите и философски направления и на дейността подход в съветската психология, както и на груповото поведение в западноевропейската социална психология с психологически оттенък. Най-важна в методологическо отношение авторката определя акцентите и върху реляционисткия подход на П.Бурдийо за преодоляване на антиномиите – биологично – социално; индивидуализъм-хололизъм, свобода - детерминизъм и пр. и на хабитуса.

Авторката разкрива задълбочени теоретични познания на съвременното психологическо разбиране за идентичността в западния индивидуализъм, както и на социални психолози и социолози.

Текстът е интелигентно написан, изобилства с множество позовавания, включва западни и български автори, разкрива опити за аналитична осмисленост, за критичен поглед. На определени места, обаче е налице отсъствие на научна прецизност при приемането на една или друга авторова позиция - имам предвид понятието идентичност, като изходен пункт за понататъшната и работа. Ако приемем написаното от нея, че “идентичността на съвременния индивид е удържане на несигурността” едно интересно само по себе си и евристично определение, тогава обаче бихме изискали присъствие на поредица от аргументации и свързаност с останалите и концепти, включително и като оправдание за националната идентичност на юношите, които тя изследва. Хабитусът се разглежда от авторката като детерминиращ процеса на самоидентификация фактор, но като участник в личностната идентичност. Въпреки споделянето, че самоидентичността се усвоява от многочисленото членство в значими групи.... индивидът извлича това уникално чувство за себе си. Авторката стига до извода, че „индивидуалната идентичност по-скоро трябва да се разбира като индивидуално осъществяван синтез на социални

идентичности, посредством и по начин, зависещ от индивидуалните психични характеристики, като социален конструкт, комплексен, многоизмерен и с трансформиращ се във времето център на синтез и интегриране”

Втора глава, подобно на първа глава, също е амбициозна теоретично разгърнатата разработка - сама по себе си би могла да бъде тема на отделна дисертация, тъй като също се основава на методологичен подход и теоретична конкретизация. В тази глава националната идентичност се интерпретира отново като елемент от личностната идентичност, но като резултат от самоидентификацията с нацията и като особен вид колективна идентификация. Акцентира се върху двата модела на възникване на националната държава и два типа дефиниции, разкрива и диалектичната връзка между националната и етническа идентичност. Визията за национална идентичност, респективно за българска национална идентичност, се интерпретира като незавършена, но не стават съвсем ясни параметрите на тази незавършеност, макар че е загатнато гражданоско-политическото измерение като контрапункт на етно-културното.

Тук в тази глава фигурира основният проблем на дисертацията - “как в такава среда се социализира и изгражда национална идентичност на днешния български юноша”- има се предвид европейското членство като желано и общо споделено като “национална среда” за българския юноша.

В тази глава авторката заключава абсолютно вярно, основавайки се на първия подход, че мястото на националната принадлежност и нейната субективна значимост произтичат от връзката и с основните ценности на младия човек, с ценностната система на обществото.

В трета глава озаглавена „национална идентичност като ценностна идентификация на българския юноша” авторката анализира емпирични изследвания, проведени през периода 2001-2006 г., прави и вторичен анализ на други релевантни на темата емпирични изследвания. Включени са няколко аспекта- характеристика на юношеството, образът на Европа и мястото на националната идентичност на българския юноша, както и национална идентичност и ценностна идентификация на българския юноша.

2. Достижения

Едно от достиженията на авторката е идеята за значението на хабитуса при анализа на идентичността. Тя посочва, че за разлика от установката хабитусът е далеч по-цялостно и дълбинно “образование”, конституиращо самоидентификацията на човешкия индивид.

Друго достижение е аргументацията на тезата, че само “социално-психологическото равнище на изследване дава възможност да се постигне адекватно решение за идентичността.

Трето достижение е, че освен сериозна теоретична подплатеност в дисертацията е налице и значима емпирична обосновка. Посочени и анализирани са количествени и качествени изследвания, проведени на терен от авторката в продължение на няколко години, както и изследвания на други автори и колективи. Използването на различни методи и обекти - представители на различни политически и религиозни общности и предоставява възможност за експлициране на типология, очертаваща мястото и ролята на националната идентичност.

3. Приносни моменти.

Приносен момент е експлицираната от авторката типология , която очертава мястото и ролята на националната идентичност.

Този принос би могъл да се допълни и с другия и съществен принос - за обвързването на съзнателната национална самоидентификация с етническият компонент на личностната идентичност и открояването на спецификата на българската национална идентичност в комплексното съществуване на различни по характер и идеология ценности. “Българинът остава между етническото и националното и продължава да мисли нацията си културално, а не граждански, поради което българската национална идентичност се интерпретира като незавършена, непостигната като относително цялостно и непротиворечиво образование.”

Удвояването на преходността”, който е разкрит чрез самия възрастов преход към зрелостта и парадигмалният социално-икономическият преход на българското общество към демокрация е следващ съществен принос на дисертантката.

Авторката разкрива сериозни изследователски умения, както и умения да анализира и обобщава наличната фактология.

4. Слабости.

Всъщност една от основните слабости в дисертацията е недостатъчното теоретико-методологическо разглеждане на ценностната ориентация, което би дало по-лесен подход към търсене на националната идентичност в контекста на ценностната ориентация. Наличието на специален акцент - „ценностна идентификация” не я е улеснило, а я е насочило към свързване на ценностно с идеологическо и за търсене на проектите на ценностното в бъдещето.

Известно слабост е налице и по отношение на емпиричната част , а именно - до начина на конструиране на някои от въпросите в анкетна, карта, и до аналитичния подход при осмислянето на получените резултати. Във въпроса „европеец ли е българинът” присъства потенциална нееднозначност в отговорите – ценностен аспект ли се има предвид, географски ли и пр.-интерпретацията на отговорите в този смисъл също би била нееднозначна.

Вторият тип слабост е свързан с някои аналитични интерпретации на авторката, резултат от непозоваването на известния в социологическата литература „ефект на третия човек”. Директно насочените въпроси и въпросите, питащи за третия човек – за другите хора, резултиращи в преувеличаване на собствената роля за сметката на останалите хора или намаляването и, отново за сметка на останалите, в зависимост от конкретното явление, имат своето доказано научно обяснение в световната научна литература, включително и в нашата страна.

Освен това основният въпрос, поставен от дисертантката в заключението „Да си българин означава ли че си и европеец”, който сам по себе си е нееднозначен, допълнително се усложнява от едновременните процеси на денационализация и на възраждане на националния суверинитет, характерни за съвременните глобализационни и глокализационни процеси, за които се спомена в началото на рецензията.

Едно от големите предимства на авторката - стремеж към всеобхватно познаване и включване на асовете на проблематиката в дисертационния труд не са я улеснили по особено категоричен начин да експлицира авторските си позиции към ключовите понятия в дисертацията

Препоръчвам и в бъдещите си разработки да преодолее притесненията си за експлициране на собствени определения.

Посочените слабости обаче не омаловажават ценните качества на дисертацията и дисертантката - изключително високото ниво на познаване на литературата, ерудираност на авторката, умения за анализ и интерпретация.

Научните приноси в дисертацията биха могли да бъдат определени като "обогатяване на съществуващите знания".

Авторефератът съответства на съдържанието на дисертацията.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: На основание на посочените достижения и приноси моменти давам висока оценка на дисертационния труд и препоръчвам на уважаемото Научно жури и членовете на Факултетния съвет при Философски факултет на ЮЗУ да присъдят образователната и научна степен "доктор" по социология на Тодорка Стоянова Недина.

23 юни, 2011 г.

Подпис:

